

Familiefestijn 'Sinterklaas, wie kent 'm niet?'

Door Ad Geerdink

Op 12 november is Hij weer in het land en viert Nederland opnieuw drie weken lang vol overgave het feest ter ere van Sint Heer Nicolaas, kortweg Sinterklaas. Het museum haakt in op het feest met het evenement 'Sinterklaas, wie kent 'm niet?' Een familiefestijn voor jong en oud, waar het museum zijn twee sterkste troeven voor inzet: de geweldige entourage van het buitenmuseum, dat in geen enkel Sinterklaasprentenboek zou mistaan, en een boeiende mix van informatieve en levendige presentaties. In het buitenmuseum zijn twee routes uitgezet. Eén voor gelovigen, waarin verwondering en vertier de sleutelwoorden zijn, en een route voor 'hen die nog graag zouden willen geloven'. Op deze route worden aan de hand van vele fraaie objecten de historische wortels van het Sinterklaasfeest uit de doeken gedaan, hetgeen bij menigeen een 'nooit-geweten-dat-het-zo-zit' beleving zal oproepen. Het evenement 'Sinterklaas, wie kent 'm niet?' past in het streven van het museum om het buitenmuseumseizoen te verlengen.

Een wandeling door het buitenmuseum op een van de dagen van het Sinterklaasevenement is een wandeling door de geschiedenis van het Sinterklaasfeest. Op diverse locaties in het buitenmuseum wordt deze rijke geschiedenis toegelicht. In de Wieringer kapel, waar anders, staat de Heilige Nicolaas centraal. Een mythische figuur, die in de vierde eeuw bisschop van Myra (Zuidwest Turkije) geweest zou zijn en al snel uitgroeide tot de belangrijkste heilige in de orthodoxe kerk. Een prachtige 18e-eeuwse icoon uit Rusland, die naast vele andere religieuze voorwerpen in een kleine expositie wordt getoond, is hiervan het bewijs. Nadat zijn relieken in de elfde eeuw naar Bari (Italië) waren overgebracht, verbreidde zijn verering zich ook over heel West-Europa. Zoals bij iedere heilige ontstonden er rond het leven van Nicolaas talrijke wonderverhalen, die hem tot de beschermheilige van vele groepen in de samenleving maakte, waaronder de zeelieden. Dit verklaart waarom er rond de Zuiderzee zoveel kerken stonden die gewijd waren aan Nicolaas.

Wonderbaarlijke redding

De feestdag van de Heilige Nicolaas wordt al eeuwenlang gevierd. Een kleine expositie in het pand Hoorn II geeft hiervan een overzicht. Hieruit wordt duidelijk dat het Sinterklaasfeest in de loop der tijd voortdurend van karakter is veranderd. In de late middeleeuwen werden tijdens het feest, net als op andere belangrijke kerkelijke hoogtijdagen, markten en kermissen gehouden. Jongelui schonken elkaar dan harten van suikergoed en 'vrijers' en 'vrijsters' van speculaas. In deze tijd werd ook al de schoen gezet en strooide een geheimzinnige hand lekkernijen in huiselijke kring. Aan die zoete lekkernijen besteden we in de banketbakkerij apart aandacht.

In de slagerij in het buitenmuseum worden de legenden rond de Heilige Nicolaas verder uitgelicht. Eén daarvan is het verhaal van de wonderbaarlijke redding van drie kinderen. Zij werden door een slager geslacht en in een pekeltvat gestopt, maar door Nicolaas weer tot leven gewekt. Dit wonder maakte Nicolaas tot de beschermheilige van de kinderen, een rol die hij in het hedendaagse feest nog steeds met verve speelt.

Prentenboek

Tijdens de Reformatie probeerden protestantse predikanten en stadsbesturen het Sinterklaasfeest uit te bannen, zowel op straat als in huis. Ze slaagden daar maar matig in. Vooral in huiselijke kring bleef men het feest vieren, zoals wordt aangetoond door het schilderij Sint Nicolaasavond van Jan Steen, dat in kopie te zien is. In de jaren 1750-1850 deed de hogere burgerij pogingen om het feest te beschaven. De elite

stimuleerde een huiselijke viering van het feest, waarbij kinderen werden aangespoord tot hard werken en gehoorzaamheid in ruil voor een beloning van Sinterklaas. Daarmee werd Sinterklaas een feest van beschavers en opvoeders.

In de tweede helft van de negentiende eeuw kreeg het feest langzaam de vorm die we tegenwoordig nog kennen. Eén man, de onderwijzer Jan Schenkman, speelde daar een zeer belangrijke rol in. Rond 1850 maakte hij een prentenboek met de titel 'Sint Nicolaas en zijn knecht', waarin hij voor het eerst de elementen Sinterklaas op zijn witte paard, de zwarte knecht, de aankomst per stoomboot uit Spanje, de intocht en de bezoeken van Sint en Piet aan school en het gezin opvoedkundig met elkaar in verband bracht in plaatjes en tekst. Een tekst die begon met de woorden 'Zie ginds komt de stoomboot...'. Het prentenboek had zo'n succes dat het de blauwdruk werd voor de viering van het Sinterklaasfeest. Zo werd bij verslagen van intochten en bezoeken van de Sint eind 19e eeuw vaak vermeld dat het precies zo gebeurde als in het boek van Schenkman. In de boekwinkel is een kleine expositie ingericht over Schenkman's prentenboeken en de vele varianten die daarna door anderen zijn uitgebracht.

Regionale verschillen

Tot ver in de twintigste eeuw bestonden er nog grote regionale en sociale verschillen in de viering van het Sinterklaasfeest. Zo was pakjesavond een stedelijk verschijnsel dat op het platteland nauwelijks voorkwam. In dorpen werd wel een schoen of klomp gezet met iets erin voor het paard, maar alleen in burgerlijke kringen werd pakjesavond gevierd en verscheen de Sint ook zelf. In het pand Zandijk wordt een indruk gegeven van de viering van het Sinterklaasfeest in een gegoed milieu rond 1900. Intochten van Sinterklaas waren aanvankelijk ook vooral een stedelijk gebeuren. De eerste grootschalige intochten vonden in de jaren dertig in Amsterdam plaats. Maar er waren uitzonderingen. In Volendam kwam de Sint al rond 1900 jaarlijks aan en niet geheel volgens het draaiboek van Schenkman. De drijvende kracht achter de intochten was de middenstand, die maar wat graag inspeelde op het ritueel van cadeautjes geven. De verkoop werd gestimuleerd met fraaie Sinterklaasetalages of -tafels, waarvan in het buitenmuseum voorbeelden zijn te zien.

Tegenwoordig zijn er nauwelijks nog regionale verschillen in de viering van het Sinterklaasfeest. De televisie heeft daar in belangrijke mate toe bijgedragen. Maar ook het onderwijs werkte al eerder de uniformering van het feest in de hand. Vanaf het eind van de 19e eeuw gingen onderwijskrachten Sinterklaas

gebruiken als steun bij de opvoeding. 'Wie goed is krijgt lekkers, wie stout is de roe' werd in alle scholen gezongen. In ons eigen schoolje hangen prachtige schoolplaten uit de jaren twintig en dertig, die net als vele andere objecten in bruikleen zijn gegeven door Jan Rijsterborgh uit Haarlem, één van de grootste verzamelaars op het gebied van Sinterklaas. In het schoolje zijn verder vele liedboekjes te zien en zal het één en ander worden verteld over de herkomst en de betekenis van bekende Sinterklaasliedjes.

Vitale traditie

Dat het Sinterklaasfeest nog steeds een vitale traditie is, bewijzen de vele nieuwe Sinterklaasliedjes, -boeken en -films die ieder jaar weer verschijnen. Maar ook de steeds weer oplaaiende discussies over de vercommercialisering van het feest en de afschaffing van de figuur van Zwarte Piet tonen aan dat Sinterklaas nog steeds in de harten van velen leeft.

Als het evenement in het museum één ding aantoont, dan is het wel dat het Sinterklaasfeest een cultuurverschijnsel is dat voortdurend in beweging is en ook in de toekomst zal blijven veranderen door deelname van nieuwe groepen aan het ritueel.

Sint Hanicotte

Het hoogtepunt van het evenement is de dagelijkse ensenering van de intocht van Sinterklaas in Volendam in 1906. De drijvende kracht achter die intocht was de kunstschilder August Hanicotte. Hij was afkomstig uit Noord-Frankrijk waar men ook een levendige Sinterklaastraditie kende. Misschien om die reden verliep de intocht van de Sint heel anders dan we nu gewend zijn. Op foto's van de intocht uit 1906 is te zien dat Sint Hanicotte niet begeleid werd door Zwarte Pieten, maar door twee in Arabische kledij

■ Aankomst 'Sint Hanicotte' in Kleiperk Hotel Spaander

gestoken kunstenaar-collega's. Zij droegen de Sint op een draagstoel door Volendam naar hotel Spaander, waar de Goedheiligman de Volendammer kinderen ontving. De encenering is een goede illustratie van de vele lokale tradities in de Sinterklaasviering aan het begin van de 20e eeuw.

Gelovigenroute

'Sinterklaas, wie kent 'm niet?' is een familiefestijn en dat betekent dat er ook voor de gelovigen onder ons van alles te beleven is. Het kaaspakhuis Landsmeer is omgetoverd in een cadeaupakhuis, er kan ge oefend worden op een heus Pietenoefendak en de oudste stoomboot van de Sint ligt voor anker. Natuurlijk wordt er ook voorgelezen, gezongen en kunnen kinderen hun Sinterklaaskennis testen. ■